IQRO JURNALI , IQRO JOURNAL, ИКРО ЖУРНАЛИ
ISSN:2181-4341| wordlyknowledge.uz/index.php/iqro
Volume 24. Issue 02. Noyabr ,2026

MUHAMMAD SODIQ QOSHG‘ARIYNING “ODOB AS-SOLIHIN” ASARIDA SHAXS MA’NAVIY-AXLOQIY KAMOLOTINING PEDAGOGIK MEXANIZMLARI

Nasriddinov Muhammadbobir Adham o‘g‘li
Osiyo xalqaro universiteti
pedagogika yo‘nalishi magistranti
https://doi.org/10.5281/zenodo.23950474

Annotatsiya. Mazkur maqolada XVIII asrda yashab ijod etgan Sharqiy Turkiston mutafakkiri Muhammad Sodiq Qoshg‘ariyning “Odob as-solihin” asari shaxsning ma’naviy-axloqiy kamolotini ta’minlovchi pedagogik mexanizmlar nuqtai nazaridan tahlil qilinadi. Asarda ilgari surilgan zohiriy va botiniy odob uyg‘unligi, bilim, niyat va amalning o‘zaro bog‘liqligi, odatlantirish, ibrat ko‘rsatish, muloqot madaniyati hamda o‘zini o‘zi nazorat qilish kabi tarbiyaviy omillar alohida mexanizmlar sifatida ajratib ko‘rsatiladi. Shuningdek, ushbu g‘oyalarni zamonaviy ta’lim muassasalarida yoshlar tarbiyasiga tatbiq etish yo‘llari bo‘yicha tavsiyalar beriladi.
Kalit so‘zlar: Muhammad Sodiq Qoshg‘ariy, “Odob as-solihin”, ma’naviy-axloqiy kamolot, pedagogik mexanizm, zohiriy odob, botiniy odob, odatlantirish, ibrat, o‘z-o‘zini tarbiyalash.

Аннотация. В статье произведение мыслителя Восточного Туркестана XVIII века Мухаммада Садыка Кашгари «Одоб ас-солихин» рассматривается с точки зрения педагогических механизмов, обеспечивающих духовно-нравственное совершенствование личности. В качестве самостоятельных механизмов выделены гармония внешнего и внутреннего этикета, единство знания, намерения и действия, приучение, воспитание примером, культура общения и самоконтроль. Предложены пути применения данных идей в воспитании молодёжи в современных образовательных учреждениях.
Ключевые слова: Мухаммад Садык Кашгари, «Одоб ас-солихин», духовно-нравственное совершенствование, педагогический механизм, внешний этикет, внутренний этикет, приучение, пример, самовоспитание.

Abstract. The article examines “Adab as-salihin” by Muhammad Sadiq Kashgari, an eighteenth-century thinker of East Turkestan, in terms of the pedagogical mechanisms that ensure the spiritual and moral development of the individual. The harmony of outward and inward etiquette, the unity of knowledge, intention and action, habituation, education by example, the culture of communication and self-control are identified as distinct mechanisms. Recommendations are offered on applying these ideas to the upbringing of young people in modern educational institutions.
Keywords: Muhammad Sadiq Kashgari, “Adab as-salihin”, spiritual and moral development, pedagogical mechanism, outward etiquette, inward etiquette, habituation, example, self-education.

Kirish

Jamiyat taraqqiyotining har bir bosqichida yosh avlodni ma’naviy jihatdan yetuk, axloqan pok va ijtimoiy mas’uliyatli shaxs sifatida voyaga yetkazish ta’lim tizimining bosh vazifalaridan

biri bo‘lib kelgan. Axborot oqimi keskin ko‘paygan, qadriyatlar tizimiga turli yo‘nalishlardan ta’sir kuchaygan hozirgi sharoitda bu masala yanada dolzarb tus oldi. O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonunida ta’lim sohasidagi davlat siyosatining asosiy prinsiplari qatorida ta’lim va tarbiyaning insonparvarlik, demokratik tavsifi mustahkamlab qo‘yilgan[1]. “O‘zbekiston – 2030” strategiyasida ham yoshlarni ma’naviy-axloqiy jihatdan tarbiyalash masalasiga alohida e’tibor qaratilgan[2].

Mazkur vazifani muvaffaqiyatli hal etishda xalqimizning ko‘p asrlik ma’naviy merosiga, xususan, Sharq mutafakkirlarining axloqiy-ta’limiy asarlariga murojaat qilish muhim metodologik ahamiyat kasb etadi. Bu asarlarda tarbiya faqat nasihat yoki qoidalar to‘plami sifatida emas, balki insonni bosqichma-bosqich kamolotga yetaklovchi yaxlit tizim sifatida talqin etiladi. Ma’rifatparvar Abdulla Avloniyning “Tarbiya biz uchun yo hayot – yo mamot, yo najot – yo halokat, yo saodat – yo falokat masalasidir” degan fikri[3] ham milliy pedagogik tafakkurda tarbiyaga berilgan yuksak bahoning izchil davom etganini ko‘rsatadi.

Ana shunday nodir manbalardan biri Muhammad Sodiq Qoshg‘ariy qalamiga mansub “Odob as-solihin” (“Yaxshi kishilar odobi”) asaridir. Turkiy tilda yozilgan bu asar Turkiston hududida keng tarqalgan, Toshkentda 1889 va 1901-yillarda toshbosma usulida chop etilgan, Istanbulda ham bir necha bor nashr qilingan[4]. Asar muqaddima va yetti bobdan tashkil topgan bo‘lib, har bir bob to‘rt fasldan iborat. Muallif muqaddimada odobni zohiriy va botiniy turlarga ajratadi, har bir inson ularning ikkalasini ham bilishi va amalda qo‘llashi zarurligini ta’kidlaydi hamda bu qoidalarni e’tiborli kitoblardan jamlaganini qayd etadi[5].

Asar pedagogika tarixiga oid o‘quv adabiyotlarida[6] va so‘nggi yillardagi ilmiy tadqiqotlarda turli jihatlardan o‘rganilgan. Xususan, M.Z.Abdullayeva asardagi axloq mezonlarini axloqshunoslik nuqtai nazaridan tasniflagan[7], ayrim maqolalarda esa uning tarbiyaviy ahamiyati yoritilgan[8]. Biroq asardagi g‘oyalarning shaxs kamolotiga qanday yo‘llar bilan ta’sir ko‘rsatishi, ya’ni ularning pedagogik mexanizmlari yaxlit tizim sifatida yetarlicha tadqiq etilmagan. Shu bois maqolaning maqsadi “Odob as-solihin” asaridagi tarbiyaviy g‘oyalarni tahlil qilish asosida shaxs ma’naviy-axloqiy kamolotining pedagogik mexanizmlarini aniqlash va ularni zamonaviy ta’lim amaliyotiga tatbiq etish imkoniyatlarini ko‘rsatishdan iborat.

Tadqiqot metodologiyasi

Tadqiqotda tarixiy-pedagogik tahlil, manbashunoslik va matniy tahlil, qiyosiy-tipologik hamda tizimli-strukturaviy yondashuv usullaridan foydalanildi. Ushbu maqolada “pedagogik

[1] O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni. 2020-yil 23-sentabr, O‘RQ-637-son // Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi (lex.uz).
[2] O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 11-sentabrdagi “O‘zbekiston – 2030” strategiyasi to‘g‘risida”gi PF-158-son Farmoni // Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi (lex.uz).
[3] Avloniy A. Turkiy guliston yoxud axloq. – Toshkent: O‘qituvchi, 1992.
[4] Muhammad Sodiq Qoshg‘ariy. Odob as-solihin. – Toshkent, 1889 (toshbosma) // O‘zR FA Sharqshunoslik instituti fondi, № 4982.
[5] Muhammad Sodiq Qoshg‘ariy. Yaxshi kishilar odobi (Odob as-solihin). – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2002. – Muqaddima.
[6] Hoshimov K., Nishonova S. va boshq. Pedagogika tarixi. – Toshkent: O‘qituvchi, 1996.
[7] Abdullayeva M.Z. Muhammad Sodiq Qoshg‘ariyning “Odob as-solihin” asarida axloq mezonlarining tasnifi. – Toshkent: Toshkent islom universiteti.
[8] Muhammad Sodiq Qoshg‘ariyning “Odob as-solihin” asarining tarbiyaviy ahamiyati // Tamaddun nuri. – 2024. – № 5 (56). – B. 440–443.

mexanizm” deganda tarbiyaviy maqsadni shaxsning barqaror ichki sifatiga aylantiruvchi, o‘zaro bog‘liq omillar, usullar va shart-sharoitlar majmui tushuniladi. Asar matnidagi odob qoidalari ana shu mezon asosida guruhlandi va ularning har biri qanday tarbiyaviy vazifani bajarishi aniqlandi.

Tahlil va natijalar

1. Zohiriy va botiniy odob uyg‘unligi – kamolotning konseptual asosi

Qoshg‘ariy pedagogik qarashlarining tayanch nuqtasi odobni ikki qatlamli hodisa sifatida talqin etishdir. Zohiriy odob insonning tashqi xatti-harakatlarini – salomlashish, suhbatlashish, kishilar bilan kundalik muomalani tartibga soladi. Botiniy odob esa qalb pokligi, niyat to‘g‘riligi, hasad, kibr, g‘iybat singari illatlardan saqlanish bilan bog‘liq ichki holatni ifodalaydi[9]. Muallif nazarida bu ikki jihat bir-biridan ajralgan holda to‘laqonli natija bermaydi: ichki poklikdan mahrum tashqi odob riyokorlikka, xatti-harakatda namoyon bo‘lmagan ichki ezgulik esa jamiyat uchun samarasiz xislatga aylanib qoladi.

Pedagogik nuqtai nazardan bu yondashuv tarbiyaning xulq-atvorga oid hamda qadriyatli-motivatsion tarkibiy qismlarini yagona jarayonda birlashtirish zarurligini anglatadi. Zamonaviy pedagogikada ham tarbiyaviy ta’sirning samaradorligi tashqi xulq me’yorlarining shaxs tomonidan ichki ehtiyojga aylantirilishi, ya’ni interiorizatsiya darajasi bilan o‘lchanadi. Demak, Qoshg‘ariy ilgari surgan zohir va botin uyg‘unligi g‘oyasini kamolot jarayonining konseptual modeli deb baholash mumkin.

2. Ma’rifiy-anglash mexanizmi: bilim, niyat va amal birligi

Asarda odob qoidalari quruq buyruq tarzida emas, balki ularning mohiyati, foydasi va asosi bilan birga bayon etiladi. Muallif odobni bilishni unga amal qilishning zaruriy sharti deb hisoblaydi: inson nima uchun aynan shunday yo‘l tutishi lozimligini anglamasa, uning xatti-harakati ongli tus olmaydi. Shu ma’noda asar o‘quvchini avvalo bilim bilan qurollantiradi, so‘ngra ezgu niyatga yo‘naltiradi va nihoyat amaliy harakatga undaydi.

Bilim – niyat – amal zanjiri axloqiy tarbiyaning uch bosqichini aks ettiradi: axloqiy ong (bilish), axloqiy his-tuyg‘u va motiv (niyat) hamda axloqiy xulq (amal). Bu zanjirning birorta halqasi uzilsa, tarbiya natijasi to‘liq bo‘lmaydi. Masalan, qoidani yod olgan, ammo uning ma’nosini qalban qabul qilmagan o‘quvchida bilim rasmiy xarakterda qolib ketadi. Aksincha, niyati yaxshi, lekin muomala me’yorlaridan bexabar kishi beixtiyor xatoga yo‘l qo‘yishi mumkin. Qoshg‘ariy odob qoidalarini ularning ichki mazmuni bilan uzviy bog‘lab tushuntirish orqali ana shu xavfning oldini oladi.

3. Odatlantirish va izchil mashq mexanizmi

Odob qoidalarining kundalik hayotning eng oddiy vaziyatlariga tatbiq etilgani asarning muhim pedagogik xususiyatidir. Muallif xonadonga kirishdan avval ruxsat so‘rash, uchrashganda salom berish, ko‘rishish va suhbat odobiga rioya qilish singari tez-tez takrorlanadigan holatlarga

[9] Zohir (arab. – tashqi, ko‘rinib turgan) va botin (arab. – ichki, yashirin) tushunchalari islom axloqiy-ta’limiy adabiyotida inson xulqining tashqi namoyon bo‘lishi bilan uning qalbiy holatini farqlash uchun qo‘llaniladi.

alohida to‘xtaladi[10]. Bunday vaziyatlarning muntazam takrorlanishi xulq-atvorning avtomatlashuviga, ya’ni barqaror odatga aylanishiga xizmat qiladi.

Sharq pedagogikasida “odat – ikkinchi tabiat” degan qarash qadimdan mavjud bo‘lib, Qoshg‘ariy ham ushbu an’anani davom ettiradi. Uning talqinida yaxshi xulq bir martalik nasihat bilan emas, balki uzoq muddatli, izchil mashq natijasida shakllanadi. Bu mexanizm zamonaviy pedagogikadagi odatlantirish va mashq qildirish metodlariga mos keladi. Ayniqsa, kichik maktab va o‘smirlik yoshida takroriy amaliy faoliyat axloqiy me’yorlarni mustahkamlashning eng ishonchli yo‘llaridan biri hisoblanadi.

4. Ibrat va namuna mexanizmi

Asarda odob qoidalari ko‘pincha Payg‘ambar sunnati, sahobalar va solih kishilar hayotidan olingan misollar bilan asoslanadi. Asarning nomi – “Odob as-solihin”, ya’ni “Solih kishilar odobi” – tarbiyaning ideal namunaga tayanishini ko‘rsatib turadi[11]. Muallif o‘quvchi oldiga mavhum talablar qo‘yish o‘rniga, ularni hayotda bajargan shaxslar obrazini taqdim etadi va shu orqali ularga ergashish, o‘xshashga intilish istagini uyg‘otadi.

Pedagogik psixologiyada namuna orqali o‘rganish shaxs shakllanishining kuchli omili sifatida e’tirof etiladi[12]. Bu mexanizm o‘qituvchi, ota-ona va jamoaning shaxsiy ibratiga katta mas’uliyat yuklaydi: tarbiyachining so‘zi bilan amali o‘rtasidagi nomuvofiqlik eng to‘g‘ri nasihatni ham ta’sirsiz qiladi. Qoshg‘ariy merosidan kelib chiqib aytish mumkinki, ibrat mexanizmi tarbiyalanuvchiga nafaqat qoidani, balki uni hayotga tatbiq etishning jonli modelini ham taqdim etadi.

5. Muloqot madaniyati orqali ijtimoiylashuv mexanizmi

Asarning birinchi bobi isti’zon, salom, musofaha va taqbil odobiga bag‘ishlangani bejiz emas[13]. Muallif nazarida insonning boshqalar bilan munosabati uning ma’naviy qiyofasini ko‘rsatuvchi birinchi ko‘zgudir. Salomlashish odobi kishilar o‘rtasida ishonch va hurmat muhitini yaratsa, ruxsat so‘rab kirish o‘zgalarning shaxsiy daxlsizligini hurmat qilishga o‘rgatadi. Suhbat odobiga oid qoidalar esa so‘z mas’uliyatini his etish, tinglay bilish, kattaga hurmat va kichikka shafqat ko‘rsatish kabi fazilatlarni shakllantiradi.

Bu qoidalar shaxsni jamiyatga moslashtiruvchi, uni ijtimoiy munosabatlar tizimiga uyg‘un olib kiruvchi mexanizm vazifasini bajaradi. Bugungi kunda kommunikativ kompetensiya, empatiya va nizolarni tinch yo‘l bilan hal etish ko‘nikmalari ta’lim natijalarining muhim tarkibiy qismi sifatida qaralayotganini inobatga olsak, Qoshg‘ariyning muomala odobiga oid g‘oyalari zamonaviy talablar bilan hamohang ekani yaqqol ko‘rinadi.

[10] Muhammad Sodiq Qoshg‘ariy. Yaxshi kishilar odobi (Odob as-solihin). – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2002. – 1-bob.
[11] Solih (arab.) – ezgu, to‘g‘ri yo‘ldagi, taqvodor kishi; solihin – uning ko‘plik shakli. Asarning o‘zbek tilidagi nashri “Yaxshi kishilar odobi” deb nomlangan.
[12] Bandura A. Social Learning Theory. – Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall, 1977.
[13] Isti’zon – biror joyga kirishdan oldin ruxsat so‘rash; musofaha – qo‘l berib ko‘rishish; taqbil (taqbili aydi) – hurmat yuzasidan qo‘l o‘pish. Qarang: Muhammad Sodiq Qoshg‘ariy. Yaxshi kishilar odobi (Odob as-solihin). – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2002. – 1-bob.

6. O‘z-o‘zini nazorat qilish va nafs tarbiyasi mexanizmi

Botiniy odobga oid qarashlar asarda o‘z-o‘zini tarbiyalash g‘oyasi bilan chambarchas bog‘langan. Muallif insonni o‘z xatti-harakatlari va niyatlarini doimiy kuzatib borishga, nafsoniy istaklarni aql va axloq me’yorlari bilan jilovlashga chaqiradi. Sharq axloqiy-tasavvufiy an’anasida bu jarayon muroqaba va muhosaba tushunchalari orqali ifodalanadi[14].

Ushbu mexanizmning pedagogik qiymati shundaki, u tashqi nazoratni ichki nazoratga aylantiradi. Tashqi rag‘bat yoki jazoga tayangan tarbiya nazorat yo‘qolishi bilanoq kuchini yo‘qotadi, ichki e’tiqodga asoslangan xulq esa har qanday vaziyatda barqaror qoladi. Zamonaviy pedagogika tilida bu jarayon refleksiya, o‘z-o‘zini baholash va shaxsiy mas’uliyatni shakllantirish deb ataladi.

Yuqoridagi tahlil natijalarini umumlashtirib, asarda ilgari surilgan pedagogik mexanizmlarni quyidagicha tizimlashtirish mumkin (1-jadval).

1-jadval. “Odob as-solihin” asaridagi shaxs ma’naviy-axloqiy kamolotining pedagogik mexanizmlari

№	Mexanizm	Asardagi asosi	Zamonaviy ta’limda qo‘llanish shakli
1	Zohiriy va botiniy odob uyg‘unligi	Odobni tashqi va ichki turlarga ajratish (muqaddima)	Xulq me’yorlari va qadriyatlarni birgalikda shakllantirish
2	Ma’rifiy-anglash	Qoidalarni mohiyati va foydasi bilan izohlash	Suhbat, munozara, axloqiy dilemmalarni tahlil qilish
3	Odatlantirish va mashq	Kundalik vaziyatlarga oid aniq qoidalar	Kun tartibi, odob qoidalarini amaliy mashq qilish, rolli o‘yinlar
4	Ibrat va namuna	Solih kishilar hayotidan misollar	Pedagogning shaxsiy namunasi, ibratli shaxslar hayotini o‘rganish
5	Muloqot madaniyati	Isti’zon, salom, musofaha, suhbat odobi	Kommunikativ treninglar, jamoaviy loyihalar
6	O‘z-o‘zini nazorat	Botiniy odob, nafs tarbiyasi	Refleksiv kundalik, o‘z-o‘zini baholash varaqalari

Jadvaldan ko‘rinib turibdiki, mexanizmlar bir-biridan ajralgan holda emas, balki o‘zaro to‘ldiruvchi tizim sifatida amal qiladi: ma’rifiy anglash ichki motivni hosil qiladi, odatlantirish va muloqot amaliyoti uni xulqqa aylantiradi, ibrat yo‘nalish beradi, o‘z-o‘zini nazorat esa erishilgan natijani mustahkamlaydi.

[14] Muroqaba (arab.) – o‘z qalbi va xatti-harakatlarini doimiy kuzatib borish; muhosaba (arab.) – o‘z amallarini hisob-kitob qilish, ularni axloqiy mezonlar asosida baholash.

7. Zamonaviy ta’lim jarayoniga tatbiq etish imkoniyatlari

Qoshg‘ariy g‘oyalarini bugungi ta’lim amaliyotiga mexanik ko‘chirish emas, balki ularning pedagogik mohiyatini zamonaviy metodlar bilan uyg‘unlashtirish maqsadga muvofiq. Birinchidan, “Tarbiya” fani va sinfdan tashqari mashg‘ulotlarda asardan olingan parchalar asosida axloqiy vaziyatlarni tahlil qilish (keys-stadi) usulini qo‘llash o‘quvchilarda qoidani anglab qabul qilish ko‘nikmasini rivojlantiradi. Ikkinchidan, muloqot odobiga oid qoidalarni rolli o‘yinlar va treninglar orqali mashq qildirish ularni amaliy xulqqa aylantirishga yordam beradi. Uchinchidan, pedagoglarning kasbiy etikasi va shaxsiy namunasini yuksaltirishga qaratilgan malaka oshirish dasturlariga milliy pedagogik meros namunalarini kiritish ibrat mexanizmining ta’sirini kuchaytiradi. To‘rtinchidan, refleksiv kundaliklar, o‘z-o‘zini baholash varaqalari va portfolio texnologiyasi botiniy odob, ya’ni o‘z-o‘zini nazorat qilish ko‘nikmasini shakllantirishning samarali vositasi bo‘lib xizmat qiladi. Beshinchidan, oila, mahalla va ta’lim muassasasi hamkorligini kuchaytirish tarbiyaviy ta’sirning uzluksizligini ta’minlaydi.

Xulosa

O‘tkazilgan tahlil Muhammad Sodiq Qoshg‘ariyning “Odob as-solihin” asari oddiy odob qoidalari to‘plami emas, balki shaxsning ma’naviy-axloqiy kamolotini bosqichma-bosqich ta’minlashga qaratilgan yaxlit pedagogik tizim ekanini ko‘rsatdi. Asarda zohiriy va botiniy odob uyg‘unligi konseptual asos vazifasini bajarsa, ma’rifiy-anglash, odatlantirish, ibrat, muloqot madaniyati va o‘z-o‘zini nazorat mexanizmlari ushbu g‘oyani amalga oshiruvchi vositalar sifatida namoyon bo‘ladi.

Mazkur mexanizmlarning zamonaviy pedagogikadagi interiorizatsiya, ijtimoiy o‘rganish, kommunikativ kompetensiya va refleksiya tushunchalari bilan mosligi asar g‘oyalari bugungi kunda ham ilmiy-amaliy ahamiyatini saqlab qolganidan dalolat beradi. Shu bois “Odob as-solihin” merosini oliy ta’limda “Pedagogika tarixi” kursi, umumta’lim maktablarida esa “Tarbiya” fani mazmuniga chuqurroq integratsiya qilish, uning asosida metodik qo‘llanmalar ishlab chiqish yoshlar tarbiyasining samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Kelgusi tadqiqotlarda asar g‘oyalarini muayyan yosh guruhlari misolida tajriba-sinov orqali tekshirish istiqbolli yo‘nalish hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni. 2020-yil 23-sentabr, O‘RQ-637-son // Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi (lex.uz).
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 11-sentabrdagi “O‘zbekiston – 2030” strategiyasi to‘g‘risida”gi PF-158-son Farmoni // Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi (lex.uz).
3. Muhammad Sodiq Qoshg‘ariy. Odob as-solihin. – Toshkent, 1889 (toshbosma) // O‘zR FA Sharqshunoslik instituti fondi, № 4982.
4. Muhammad Sodiq Qoshg‘ariy. Yaxshi kishilar odobi (Odob as-solihin). – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2002.
5. Abdullayeva M.Z. Muhammad Sodiq Qoshg‘ariyning “Odob as-solihin” asarida axloq mezonlarining tasnifi. – Toshkent: Toshkent islom universiteti.
6. Avloniy A. Turkiy guliston yoxud axloq. – Toshkent: O‘qituvchi, 1992.

7. Hoshimov K., Nishonova S. va boshq. Pedagogika tarixi. – Toshkent: O‘qituvchi, 1996.
8. Muhammad Sodiq Qoshg‘ariyning “Odob as-solihin” asarining tarbiyaviy ahamiyati // Tamaddun nuri. – 2024. – № 5 (56). – B. 440–443.
9. Bandura A. Social Learning Theory. – Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall, 1977.